

Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko – rehabilitacijski fakultet

SOCIJALNA INKLUIZIJA I DOBROBIT OBITELJI DJECE S TEŠKOĆAMA.

NACIONALNO IZVJEŠĆE HRVATSKA

Project no. 2016-1-R001-KA204-024504 Building Bridges: Promoting Social Inclusion and Wellbeing for Families of Children with Special Needs

Sonja Alimović, Natalija Lisak, Daniela Cvitković, Ana Wagner Jakab,
Anamarija Žic Ralić, Jasmina Stošić

SADRŽAJ

1. Opće informacije o Hrvatskoj	2
1.1. Opis situacije i položaja roditelja djece s teškoćama u razvoju	2
1.2. Nacionalne statistike	4
1.3. Inkluzivno obrazovanje u Hrvatskoj	5
1.4. Programi podrške za roditelje u Hrvatskoj	7
2. Metodologija	8
2.1. Ispitanici	8
2.2. Metodologija prikupljanja podataka	9
3. Rezultati	10
3.1. Deskriptivna analiza	10
3.2. Razlike po spolu	12
3.3. Povezanost varijabli	14
3.4. Razlike u emocionalnoj regulaciji u odnosu na završen stupanj obrazovanja	23
3.5. Povezanost stresa sa drugim varijablama	26
4. diskusija	28
5. Zaključak	29
6. Reference	29

1. OPĆE INFORMACIJE O HRVATSKOJ

Hrvatska je cjelovita parlamentarna ustavna republika i prekrasna zemlja (zemlja tisuću otoka), smještena u jugoistočnom dijelu Europe na području 56.594 km² (21.851 četvornih kilometara). Ima prekrasan krajolik, bogatu kulturu i tradiciju. Hrvatska ima 4,224 milijuna ljudi koji su članovi različitih etničkih skupina: 90,4% Hrvata, 4,4% Srba i 5,2% drugih (Bosanci, Mađari, Talijani, Slovenci, Nijemci, Česi, Romani i drugi). Djeca i adolescenti čine 21,1% ukupne procijenjene populacije - relativno mali udio djece u ukupnoj populaciji. Natalitet i prirodna inkrementalna stopa ukazuju na to da hrvatsko društvo raste i da se stanovništvo stalno smanjuje.

Postoje velike razlike u gustoći naseljenosti i razvoju među hrvatskim regijama, jer se većina stanovništva koncentrira u četiri županijska centra: Zagreb, Split, Rijeka i Osijek.

Glavni grad Hrvatske je Zagreb, a službeni je hrvatski jezik. Ukupni BDP u Hrvatskoj iznosi 59.911,00 milijardi dolara (2015.) i BDP po glavi stanovnika: 13.994,00 dolara. Valuta u Hrvatskoj je kuna (HRK).

1.1. Opis situacije roditelja djece s teškoćama

Prevalencija djece s teškoćama u razvoju u općoj populaciji djece iznosi 4,4%. (Benjak, 2017). To također znači da može postojati oko 4% roditelja djece s teškoćama u razvoju u općoj populaciji roditelja u Hrvatskoj. Činjenica je da su ti roditelji ranjiva skupina s nekim specifičnim potrebama. Postoje razlike u obiteljima u odnosu na dob djece.

"Mlade" obitelji s malom djecom s teškoćama u razvoju često su pune očekivanja, aktivne i usredotočene na pružanje najbolje moguće usluge podrške svojoj djeci. Zakon iz 2012. godine regulira ranu intervenciju, iako je obrazovanje za ranu intervenciju otpočeo oko šest godina ranije. Ipak, postoji velika razlika u broju, raznolikosti, kvaliteti i dostupnosti usluga između Zagreba i drugih velikih gradova u usporedbi s malim gradovima i ruralnim i / ili udaljenijim dijelovima Hrvatske (npr. otoci). Zato roditelji izražavaju osjećaj frustracije i nezadovoljstva zbog nedostatka informacija, kao i zbog nespojivosti i slabe koordinacije između usluga (Pećnik i sur., 2013).

Nadalje, nekoliko je studija pokazalo da roditelji iskazuju nedostatak podrške ne samo za svoju djecu nego i za njih u smislu psihološke i emocionalne podrške, osobito u razdoblju tijekom i poslije postavljanja dijagnoze djetetu (Leutar & Štambuk 2007, Milić Babić & Leutar 2014., Pećnik i sur., 2013).

Roditelji su također pokazali nezadovoljstvo neprofesionalnim stavovima stručnjaka prema njima. (Milić Babić & Leutar 2014.).

Rezultati jedne studije pokazuju da roditelji djece s teškoćama u razvoju primaju prvenstveno podršku članova obitelji, kolega, crkve, nevladinih organizacija i konačno socijalnih radnika iz Centra za socijalnu skrb (Leutar & Štambuk, 2007).

Tijekom školske dobi roditelji kažu da nedostaje podrška od škole, osobito ističu nesporazum i slabu komunikaciju s učiteljima. Majke su kao razlog rastave braka navode nedostatak uloge oca i prijenos odgovornosti s oca na majku. Majke navode da su očevi nedovoljno angažirani s djecom s teškoćama u razvoju. Unatoč činjenici da većina majki izjavljuje da imaju podršku od supružnika, majke nose većinu tereta. Ne samo da majke podržavaju svoju djecu u procesu učenja i rehabilitacije, nego i zagovaraju svoja prava (Veldić 2012. prema Igrić i dr., 2014)

S druge strane roditelji u "starijim" obiteljima sa starijim osobama s invaliditetom često su izolirani, iscrpljeni, umorni, stari i katkad bolesni. Postoji ozbiljan nedostatak usluga za starije osobe s invaliditetom i njihove obitelji. Oni se oslanjaju na vlastite snage. Dobivaju podršku od bliskih članova obitelji ili susjeda. Zbog starenja imaju sve manje energije da svoju djecu vode na programe u Centre za dnevnu skrb ili nevladine udruge, ako uopće postoji ta mogućnost. Najveća im je briga kako osigurati skrb svojoj djeci kad se više ne budu mogli sami brinuti za njih ili kad umru (Wagner Jakab, al., 2016.).

Svijest o važnosti pružanja podrške roditeljima djece s teškoćama u razvoju u Hrvatskoj raste. Sve je više usluga podrške, ali još uvijek nedovoljno. Ipak, nedostaje usluga za braću i sestre, kao i za bake i djedove djece s teškoćama u razvoju. Vrlo je važno razvijati kontinuiranu i sustavnu emocionalnu podršku cijelim obiteljima djece s teškoćama u razvoju.

1.2. Nacionalne statistike

Podaci iz 2017. godine (Benjak, 2017) pokazuju da Hrvatska ima 4.224 milijuna građana. U Hrvatskoj živi 511.850 djece s teškoćama u razvoju i odraslih osoba s invaliditetom, od toga je 307.934 muškaraca (60%) i 203.916 žena. Dječaka s invaliditetom je također više (24.278) nego djevojaka (14.777). U odnosu na svu populaciju djece u Hrvatskoj prevalencija djece s teškoćama u razvoju iznosi 4,4%. Najveći broj djece s invaliditetom (29%) živi u Gradu Zagrebu i Splitskoj Dalmatinskoj županiji. Ipak, kada usporedimo udio djece s teškoćama u razvoju u odnosu na sve građane u županiji, možemo zaključiti da je najveći udio djece s teškoćama u razvoju u Koprivničko-križevačkoj županiji.

Većina djece u Hrvatskoj ima višestruke teškoće (43,1%), kao što je prikazano u tablici 1. Većina djece s višestrukim invaliditetom ima intelektualne teškoće. Intelektualne teškoće se nađu u 16,3% djece, gdje 49% od te djece ima blage intelektualne teškoće.

Tablica 1. Učestalost pojedinih vrsta teškoća u djece s teškoćama u razvoju

Vrsta teškoće	Broj djece	Učestalost (%)
Oštećenje vida	969	3,0
Oštećenje sluha	1069	3,3
Specifični poremećaji govora	12078	37,6
Poteškoće u lokomotornom sustavu	1746	5,4
Oštećenja središnjeg živčanog sustava	6035	18,8
Oštećenja perifernog živčanog sustava	363	1,1
Oštećenja drugih organa	2847	8,9
Intelektualne teškoće	5246	16,3
Emotivni i poremećaji ponašanja	3221	10
Pervazivni razvojni poremećaj	1257	3,9
Kongenitalne anomalije i kromosomopatije	2662	14,6
Višestruke teškoće	8673	43,1

Najčešća dijagnoza oštećenja središnjeg živčanog sustava su distonija u 2161 djece; cerebralna paraliza (1627 djece) i epilepsija u 1510 djece. Najčešća kromosomopatija je sindrom Down u 675 djece.

Prema dostupnim statističkim podacima, petoro djece s invaliditetom pokušala su samoubojstvo, 36 ih je zlostavljan. Prema dostupnim podacima 21555 djece s invaliditetom u Hrvatskoj uključena su u obrazovni proces. Djeca se najčešće obrazuju u inkluzivnim uvjetima s individualiziranim planom. Uglavnom su to djeca s posebnim jezičnim smetnjama, oštećenjem vida ili sluha, teškoćama u učenju, višestrukim teškoćama i intelektualnim teškoćama.

Djeca s invaliditetom uglavnom žive u obitelji (97,5%), od kojih su neke udomiteljske (0,6%), a 275 djece s teškoćama u razvoju žive unutar ustanova.

1.3. Inkluzivno obrazovanje u Hrvatskoj

Uključivanje zahtijeva odgovaranje na raznolikost potreba među svim učenicima kroz povećanje sudjelovanja u učenju, kulturama i zajednicama, te smanjenje isključivanja iz i unutar obrazovanja. To uključuje promjene u sadržaju, pristupima, strukturama i strategijama koje proizlaze iz zajedničke vizije za svu djecu i vjerovanje da je odgovornost redovnog sustava obrazovanje svih (UNGEI, 2010). Uključivanje podrazumijeva prilagodbu i otvorenost obrazovnog sustava svim učenicima, bez obzira na vrstu i stupanj težine, kulturu kojoj pripadaju, jezik ili bilo koju drugu moguću razliku.

Inkluzivno obrazovanje u Hrvatskoj je u procesu razvijanja sposobnosti škole da se prilagodi svim učenicima. Sustav obrazovanja u Republici Hrvatskoj potiče uključivanje na svim razinama obrazovanja sve djece i mladih ljudi - uključujući djecu s teškoćama u razvoju, djecu pripadnike nacionalnih manjina, darovite učenike, djecu i mlade u nepovoljnem položaju (EASNIE, 2017).

Hrvatska je potpisnica svih glavnih međunarodnih konvencija o ljudskim pravima, kao što je UNESCO-ova Konvencija o pravima djeteta (1989). Hrvatska je ratificirala Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom (2007) i usvojila Fakultativni protokol za provedbu Konvencije. Uspostavljanje kabineta pravobranitelja za osobe s invaliditetom bila je korak naprijed u suzbijanju diskriminacije po toj osnovi, ali po svakoj drugoj osnovi.

Razvoj inkluzivne školske prakse u osnovnom i srednjem školstvu Republike Hrvatske unaprijeđen je Zakonom o obrazovanju u osnovnim i srednjim školama (NN 87/08, 86/09, 92/10 i 105/10) i Pedagoškim standardom iz 2008.

Zakonodavni okvir važan je preduvjet za uključivanje u obrazovanje, ali je također važno informirati, povećati svijest i senzibilizirati dionike u obrazovnom procesu o pravima djeteta, kao i osnaživati nastavnike, informirati i osnaživati roditelje i djecu (Žic Ralić, 2012.).

Djeca s blažim stupnjem invaliditeta se upisuju u redovni obrazovni sustav, a djeca s većim invaliditetom se upisuju u posebne obrazovne ustanove. Postupak upisa sastoji se od zakonski utvrđenog postupka ocjenjivanja psihofizičkog statusa djeteta kako bi se odredio najprikladniji odgojno obrazovni program i nužna potpora, prilagodba metoda i nastavnih postupaka za vrijeme obveznog obrazovanja (NN 102/06). Cilj je svakom djetetu pružiti priliku za učenje u prirodnom okruženju i stoga postoji tendencija uključivanja djece u redovni obrazovni sustav.

Obrazovno uključivanje se provodi prema dva modela obrazovanja, punu i djelomičnu uključenost. Puna uključenost podrazumijeva uključivanje učenika s teškoćama u razvoju u redovni razred u kojem se oslanjaju na redovne nastavne planove i programe prilagođene individualiziranim načinima učenja ili kurikulama prilagođenim djetetovim mogućnostima. Djelomično uključivanje znači da učenici s teškoćama (uglavnom blažim intelektualnim teškoćama) dio obrazovanja (matematika, jezik, znanost) stječu u zasebnom razredu s nastavnikom edukacijskim rehabilitatorom, a drugi dio (umjetnost i tjelesno zdravstvenu kulturu) u redovnom razredu s redovitim nastavnikom. Program djelomične integracije se ne provodi u svakoj školi.

Uključivanje zahtijeva profesionalnu podršku i prostorno, pedagoško i didaktičko prilagođavanje kako bi se osiguralo odgovarajuće obrazovanje i socijalizacija djeci s teškoćama u razvoju. Profesionalci u području obrazovanja, koji rade s djecom s teškoćama u razvoju i pružaju podršku nastavnicima i roditeljima, obuhvaćaju stručnjake edukacijske rehabilitacije, logopede i socijalne pedagoge koji su članovi školskog stručnog tima. Uglavnom postoji barem jedan od navedenih stručnjaka koji pruža podršku djeci s teškoćama u svakoj školi, ali još uvijek postoje škole bez stručnjaka odgovornih za djecu s teškoćama u razvoju. Unatoč tome, inkluzivno obrazovanje u Hrvatskoj još uvijek nije razvijeno u skladu s potrebama svih učenika kako bi se svim učenicima pružila ista kvaliteta podrške.

Hrvatska je slijedila međunarodne trendove i donijela odredbe u svojim nacionalnim obrazovnim planovima, strategijama i zakonodavstvu vezano za regulaciju

djelatnosti asistenta učitelja. Pomoćnica (asistentica) nastavnika i mobilna stručna timska podrška za djecu s teškoćama u razvoju, implementirane su u Hrvatskoj od 2007. godine, i predstavlja jedan od modela podrške usmjerene na poboljšanje pristupa redovnom obrazovanju.

Djeca s posebnim potrebama koji završavaju osnovnu školu mogu nastaviti sa srednjim obrazovanjem. Učenici s posebnim potrebama koji žele položiti ispit državne mature mogu to učiniti uz korištenje prilagođene tehnologije. To se provodi u suradnji s Nacionalnim centrom za vanjsko vrednovanje obrazovanja.

Statuti i propisi visokih učilišta u Republici Hrvatskoj uključuju ustavna načela o zabrani svakog oblika diskriminacije i jednakom pravu svih učenika na kvalitetne studijske programe. Četiri od sedam sveučilišta u Republici Hrvatskoj (Sveučilišta u Zagrebu, Zadru, Rijeci i Osijeku) postavili su cilj olakšavanja pristupa visokom obrazovanju i pružanju potpore studentima s invaliditetom.

1.4. Programi podrške roditeljima u Hrvatskoj

Nedostaje literatura o programima podrške roditeljima u Hrvatskoj. Iako postoji zajedničko razumijevanje da je podrška obiteljima vitalni dio svakog sustava potpore za djecu s teškoćama u razvoju, taj princip često nije vidljiv u praksi.

Posebno obrazovanje i podrška roditeljima djece s teškoćama u razvoju osigurana je u okviru programa obrazovnih i društvenih ustanova. Obično roditelji dobivaju pojedinačnu podršku ili podršku malim skupinama. Podrška obično uključuje teme poput poboljšanja roditeljskih vještina i podučavanja roditelja kako poticati dijete u stjecanju novih vještina ili kako se nositi s problemima ponašanja. Podrška je obično neformalna, a kvaliteta podrške obično ovisi o motivaciji i naporima pojedinog edukacijskog rehabilitatora, nastavnika ili drugog stručnjaka i nije sustavno organizirana unutar ustanove. Također se ne planira niti ocjenjuje u većini institucija.

Postoje neki obrazovni paketi koji su kreirani za obitelji djece s teškoćama u razvoju. Radionice "Rastimo zajedno plus" razvijene su uz podršku ureda UNICEF-a za Hrvatsku u svrhu podrške roditeljima djece s teškoćama u razvoju. Namjera programa je pružiti roditeljima informacije, znanja i vještine koje će ih podupirati u roditeljskim obvezama i promicati njihov osobni rast i kompetencije roditelja, kao i sposobnosti djeteta. Ove radionice provode obrazovani stručnjaci u raznim institucijama za djecu s

teškoćama i nevladinim organizacijama, a sam program se evaluira (Starc, 2014). Program koji je usmjeren na obitelji poremećaja spektra autizma djece (PSA) Razvija se u sklopu ESIPP ERASMUS + projekta na temelju ankete roditelja (Preece et al., 2017), "Pozitivni pristupi autizmu". Cilj programa je pružiti roditeljima znanje o PSA i specifičnim roditeljskim vještinama i strategijama (Preece et al, 2017a).

Grupe za podršku braći i sestrama organizirane su u različitim institucijama i nevladinim organizacijama različitih stručnjaka. Model Wagner Jakab, Cvitković i Hojanić (2006) koristi se u nekim nevladinim organizacijama i institucijama.

Zaključujemo da postoje neke inicijative i aktivnosti za pomoć roditeljima, ali postoje i brojni izazovi:

- Podrška koja se nudi često je temeljena na projektu, što znači da nije održiva
- Obrazovni programi su različiti, ali nisu sustavni i dosljedni
- Nema sustavne edukacije roditelja diljem zemlje, obrazovanje nije dostupno svim roditeljima
- Postojeći programi edukacije roditelja uglavnom se ne vrednuju
- Nakon što se roditelje nauči kako provoditi neki program, nema praćenja, nadzora ili bilo kakve druge podrške nakon što počnu koristiti te programe s djecom

2. METODOLOGIJA

2.1. Ispitanici

Prikupili smo ispunjene upitnike od 187 roditelja, 119 (63,6%) majki, 51 (27,3%) oca, a 17 (9,1%) ih nije dalo podatak o spolu.

Većina roditelja (51,4%) su u dobi između 35 i 44 godine života, a samo 15,3% ih je mlađih od 35 godina.

Većina ih je završila srednju školu (48,3%), mnogi su imali sveučilišnu diplomu nekog stupnja (prvostupnik, magistar struke, višu ili visoku) (45,3%), a samo neki su završili samo osnovnu školu (5,8%) te 0,6% nema završenu nikakvu školu.

Većina istraživača našla je veliku stopu razvoda među roditeljima djece s teškoćama (Risdal i Singer, 2004). Ipak, u našem istraživanju vežina ih je u braku ili u izvanbračnoj zajednici (88%), 4,9% navodi da su razvedeni, 6% je samohranih roditelja i imali smo dvoje udovaca.

Većina roditelja su zaposleni na 40 ili više sati tjedno (56,7%). Neki koriste pravo na skraćeno radno vrijeme, uglavnom pola radnog vremena (20,3%). Neki roditelji nisu odgovorili na ovo pitanje pa možemo prepostaviti da koriste različite povlastice (11,3%), a 11,8% ih je nezaposleno. Mjesečni prihod većine roditelja (50,3%) je unutar prosjeka za Hrvatsku (3.700,00 – 11.250,00 Kn). Više roditelja ima prihod veći od prosjeka (27,3%) nego manji od prosjeka (13,9%). Ipak mnogi roditelji (8,6%) nije dalo odgovor na ovo pitanje.

Roditelji iz uzorka uglavnom imaju dvoje djece (45,2%), 24,3% ima jedno dijete, 25,4% ima troje ili četvero djece, a 3,4% ima više od četvero djece.

Većina djece ima višestruke teškoće (51,8%), što je veći broj od navedenog u nacionalnim statističkim podacima za Hrvatsku (Benjak, 2017). Ipak, obzirom da smo imali poteškoća u prikupljanju uzorka iz redovitih škola, očekivano je da naši podaci odstupaju od nacionalnog izvješća. Djeca s izoliranim teškoćama pohađaju redovne škole, a samo djeca s višestrukim teškoćama pohađaju centre za rehabilitaciju. Osim djece s višestrukim teškoćama, prikupili smo upitnike od mnogo roditelja djece s teškoćama učenja (13,3%) i poremećajem pažnje s hiperaktivnošću (ADHD) (12,7%). Ti roditelji su uglavnom ispunili upitnik koji im je upućen u on-line verziji na internetu.

Za važnost vjere i religije u životu je 27,9% roditelja izjavilo da im je važna. Puno veći broj roditelja je izjavio da im vjera „nije nimalo“ ili „ne baš puno“ važna (41,3%), nego što su izjavili da im je vjera „važna“ ili „jako važna“ (28,5%).

2.2. Metodologija prikupljanja podataka

Nakon kreiranja konačnog upitnika, učinili smo dvostruki prijevod. Nakon finaliziranja prijevoda upitnika tri smo dali roditeljima djece tipičnog razvoja kako bismo provjerili kako su razumljivi i lagani za odgovaranje na pitanja.

Tijekom ovog procesa poslali smo informacije o PSIWELL projektu i prijedlogu za istraživanje institucijama s kojima surađujemo. Većina institucija je dala pristanak da nas poveže s roditeljima djece iz njihovog programa. Redovne škole, gdje su uključena djeca s teškoćama, zatražile su Etičko odobrenje, koje moramo poslati Ministarstvu obrazovanja. Budući da nismo dobili etički odobrenje od PSI Well koordinatora, nismo raspodjeli upitnika u redovitim školama. Neki centri odbili su suradnju zbog završetka

školske godine, budući da je konačni upitnik na hrvatskom jeziku bio dostupan od 15. svibnja.

Zbog toga smo upitnike dostavili u nekoliko centara (Mali dom Zagreb, Centar za rehabilitaciju Zagreb, Korablja, Centar za obrazovanje i rehabilitaciju Velika Gorica, Centar za obrazovanje i rehabilitaciju na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu, Dječji vrtić Latica, Dječji vrtić Sunčica). U svakom od Centara imali smo po jednu ključnu osobu zaduženu za provođenje upitnika. Oni su roditeljima podijelili upitnike, informirani pristanak i prijedlog za sudjelovanje u dalnjim aktivnostima projekta. Svi ti dokumenti bili su u odvojenim omotnicama. Nakon popunjavanja upitnika u njihovim domovima, roditelji su ih vratili u zatvorene omotnice i odvojeno predali informirani pristanak i prijedlog za daljnje sudjelovanje. Osobe iz centara donijele su zatvorene omotnice, potpisane informirane pristanke i prijedloge za daljnje sudjelovanje članovima istraživačkog tima PSI Well projekta Hrvatska.

Budući da su mnoge institucije odbili suradnju zbog završetka školske godine, napravili smo on-line verziju istog upitnika. Nakon toga poslali smo poveznicu tog upitnika roditeljima koji su uključeni u procjenu i praćenje Centru za obrazovanje i rehabilitaciju na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu. Također je poslana predsjednicima nevladinih udruga roditelja djece s oštećenjem vida i višestrukim teškoćama i ADHD-om, koji su ju proslijedili članovima svojih udruga.

3. REZULTATI

3.1. Deskriptivna analiza

Roditelji iz našeg istraživanja procjenjuju da je njihova emocionalna toplina prema djetetu vrlo visoka ($M = 4,5$; $SD = 0,487$; raspon 3 do 5) (Tablica 2). Većina roditelja procjenjuje da vrlo često pokazuju ljubav svom dijetetu (69,3%) i razvesele dijete kada je tužno (63,4%). Čak se i 91,5% roditelja slaže ili čvrsto slaže da dobivaju puno podrške, ohrabrenja i uvažavanja, a mogu se osloniti na pomoć drugih ($M = 4,29$, $SD = 0,621$; raspon od 2 do 5).

Malo više roditelja misli da više podrške daju partneru ($M = 4,0$; $SD = 0,701$; raspon od 2 do 5) nego primati od partnera ($M = 3,82$; $SD = 1,080$; Raspon od 1 do 5). Ipak, najviša standardna devijacija pronađena je na varijabli Podrška dobivena od partnera.

Tablica 2. Deskriptivna analiza rezultata

Naziv varijable	N	Min	Max	Mean	SD
Emocionalna toplina	171	3	5	4,55	,487
Negativna komunikacija	171	1	5	2,73	,747
Opći stres	170	1	4	2,36	,700
Roditeljski stres	171	1	4	2,64	,838
Pozitivni utjecaj vjere	158	1	4	2,23	,892
Negativni utjecaj vjere	148	1	4	1,45	,636
Podrška partnera	161	1	5	3,82	1,080
Podrška partneru	160	2	5	4,00	,701
Svjesnost	171	2	5	3,26	,786
Jasnoća	171	1	4	2,85	,578
Ciljevi	171	1	5	2,30	,756
Impulsi	171	1	5	2,05	,733
Neprihvaćanje	171	1	5	2,32	,855
Strategije	170	1	4	2,01	,792
Ukupna varijabla DERStot	171	1	4	2,46	,488
Podrška	171	2	5	4,29	,621
Zajednica	171	1	5	3,54	,844
Povjerenje	171	1	5	3,24	,762
Poštovanje	171	2	5	3,89	,555
Usamljenost	171	1	5	2,03	,881
Pripadanje	169	1	5	3,54	,848
Veze / odnosi	171	2	4	3,46	,370
Opće zadovoljstvo vezama/odnosima	159	2	5	3,44	,549

N=broj ispitanika; Min= minimum; Max= Maximum; Mean = aritmetička sredina;
SD=standardna devijacija

Nijedan roditelj ne misli da „vrlo često“ mogu koristiti učinkovite strategije regulacije emocija (strategija) ($M = 2.01$; $SD = 0.792$; raspon 1-4), a samo 7.1% često misle da im se to „često događa“. Isto tako, nemaju (osim jednog roditelja) vrlo često osjećaj da doživljavaju nedostatak sposobnosti upravljanja vlastitim impulsima tijekom negativnih emocija (impuls) ($M = 2.05$; $SD = 0.733$; raspon od 1 do 5).

Prema rezultatima ove studije, roditelji iz Zagreba ne osjećaju usamljeno ($M = 2.03$; $SD = 0.881$; raspon od 1 do 5). Samo 4,1% ($N = 7$) roditelja osjeća se usamljeno ili izostavljeni.

Najmanji broj roditelja (148) odgovorilo je na pitanja o negativnom utjecaju vjere, a na ovoj varijabli je i najniži rezultat ($M = 1.45$; $SD = 0.636$; raspon od 1 do 4), što znači da se zapravo ne zabrinjavaju o Božjoj kazni ili da se osjećaju kao da ih je napustio Bog. S druge strane, osjećaju se malo više zaštićeni od Boga, budući da imaju malo veći rezultat na varijabilnoj pozitivnog utjecaja vjere ($M = 2.23$; $SD = 0.892$; raspon 1 - 4), a malo je više roditelja (158) odgovorilo na ta pitanja.

Iako roditelji iz našeg istraživanja imaju vrlo pozitivne osjećaje o velikoj podršci i sposobnosti da upravljaju svojim negativnim osjećajima, još uvijek imaju puno općeg stresa ($M = 2.36$; $SD = 0.700$; raspon od 1 do 4 na ljestvici 1 - 4) i još više roditeljskog stresa ($M = 2.64$; $SD = 0.838$; Raspon 1 - 4).

3.2. Razlike po spolu

Analizirajući razlike u rezultatima dobivenim na upitnicima među spolovima, očekivali smo značajnu razliku na više varijabli, ali statistički značajna razlika prema spolu uočena je samo na skali roditeljskog stresa ($t = -5.003$; $df = 112.931$; $p = 0.000$), podrška partnera ($t = 3.046$; $df = 159$; $p = 0.003$) i usamljenost ($t = -3.467$; $df = 159$; $p = 0.001$) (Tablica 3). Na varijabli roditeljskog stresa majke osjećaju više stresa ($M = 2.82$) od očeva ($M = 2.20$). Također, na skali osamljenosti, majke se osjećaju osamljenije ($M = 2.18$) od očeva ($M = 1.69$). Samo na skali svjesnosti, očevi navode da imaju više svijesti o vlastitim osjećajima ($M = 3.54$) nego majke ($M = 3.14$). Majke tvrde da obraćaju pažnju na to kako se osjećaju, ipak ne znaju kako se osjećaju i zbumjene su emocijama više od očeva. Na varijabli podrška partnera, očevi također navode da oni dobivaju više podrške od partnera ($M = 4.15$) nego majke ($M = 3.71$).

Tablica 3. Razlike po spolu

Naziv varijable	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Diff.	Std. Err. Diff.	Mean	
				M	Ž		
Emocionalna toplina	-1.116	76.894	.268	-.103	.093	4.47	4.58
Negativna komunikacija	-1.303	159	.194	-.164	.126	2.61	2.78
Opći stres	-1.906	158	.058	-.229	.120	2.20	2.43
Roditeljski stres	-5.003	112.931	.000	-.626	.125	2.20	2.82
Pozitivni utjecaj vjere	-.883	147	.379	-.137	.155	2.16	2.30
Negativni utjecaj vjere	-.918	138	.360	-.100	.109	1.36	1.46
Podrška partnera	2.611	115.492	.010	.440	.169	4.15	3.71
Podrška partneru	.663	148	.508	.083	.125	4.06	3.98
Svjesnost	3.046	159	.003	.396	.130	3.54	3.14
Jasnoća	-1.459	159	.147	-.140	.096	2.75	2.89
Ciljevi	-1.883	159	.061	-.244	.129	2.15	2.39
Impulsi	-1.916	159	.057	-.241	.126	1.90	2.14
Neprihvaćanje	-1.490	159	.138	-.218	.146	2.18	2.40
Strategije	-.827	158	.410	-.113	.137	1.94	2.05
Ukupna varijabla DERStot	-1.127	159	.261	-.095	.084	2.41	2.51
Podrška	-.702	159	.484	-.075	.107	4.24	4.32
Zajednica	-.734	159	.464	-.105	.144	3.47	3.57
Povjerenje	-1.070	72.747	.288	-.154	.144	3.15	3.30
Poštovanje	-.648	159	.518	-.058	.090	3.88	3.94
Usamljenost	-3.467	159	.001	-.492	.142	1.69	2.18
Pripadanje	1.067	157	.288	.158	.148	3.67	3.51
Veze /odnosi	-1.588	72.122	.117	-.114	.072	3.39	3.50
Opće zadovoljstvo vezama/odnosima	1.836	147	.068	.175	.095	3.58	3.40

3.3. Povezanost varijabli

Obzirom da većina varijabli nije normalno distribuirana, koristili smo Spearmanov koeficijent korelacije kako bismo utvrdili povezanost među varijablama. Većina varijabli je povezana s više od 10 drugih. Varijable impulsi, strategije i pripadanje povezane su s najviše varijabli (18), tablica 4 i 4a).

Tablica 4 Povezanost varijabli s prikazom aritmetičkih sredina rezultata na varijablama

		Emot. warmth	Neg. comm.	Gen. stress	Pa-rent stress	Pos relig. coping	neg relig. coping	Supp. Dyadic Coping partner	Supp. Dyadic Coping oneself	Aware-ness	Clarity	Goals
Emoc.to plina	r_s		-,228	-,077	-,188	-,012	-,099	,254	,307	,118	,045	-,087
	p		,003	,316	,014	,882	,233	,001	,000	,124	,559	,258
	N		171	170	171	158	148	161	160	171	171	171
Neg.kom unik.	r_s	-,228		,310	,377	-,135	,040	-,234	-,090	-,197	,149	,326
	p	,003		,000	,000	,090	,629	,003	,255	,010	,052	,000
	N	171		170	171	158	148	161	160	171	171	171
Opći stres	r_s	-,077	,310		,488	-,171	,125	-,123	-,033	-,299	,181	,402
	p	,316	,000		,000	,032	,129	,121	,678	,000	,018	,000
	N	170	170		170	157	148	160	159	170	170	170
Rodit. stres	r_s	-,188	,377	,488		-,139	,091	-,336	-,150	-,586	,084	,218
	p	,014	,000	,000		,081	,272	,000	,058	,000	,273	,004
	N	171	171	170		158	148	161	160	171	171	171
Pozit. utj. vjere	r_s	-,012	-,135	-,171	-,139		,407	,142	,183	-,011	,041	,074
	p	,882	,090	,032	,081		,000	,082	,025	,895	,611	,356
	N	158	158	157	158		148	151	150	158	158	158
Negat. utj. vjere	r_s	-,099	,040	,125	,091	,407		-,019	-,030	-,130	,092	,197
	p	,233	,629	,129	,272	,000		,826	,725	,114	,264	,016
	N	148	148	148	148	148		141	140	148	148	148
Podrška	r_s	,254	-,234	-,123	-,336	,142	-,019		,746	,206	,045	-,104

partnera	p	,001	,003	,121	,000	,082	,826		,000	,009	,573	,189
	N	161	161	160	161	151	141		160	161	161	161
Podrška partneru	r_s	,307	-,090	-,033	-,150	,183	-,030	,746		,159	-,008	-,185
	p	,000	,255	,678	,058	,025	,725	,000		,045	,916	,019
	N	160	160	159	160	150	140	160		160	160	160
svjesnost	r_s	,118	-,197	-,299	-,586	-,011	-,130	,206	,159		-,211	-,214
	p	,124	,010	,000	,000	,895	,114	,009	,045		,006	,005
	N	171	171	170	171	158	148	161	160		171	171
jasnoća	r_s	,045	,149	,181	,084	,041	,092	,045	-,008	-,211		,291
	p	,559	,052	,018	,273	,611	,264	,573	,916	,006		,000
	N	171	171	170	171	158	148	161	160	171		171
ciljevi	r_s	-,087	,326	,402	,218	,074	,197	-,104	-,185	-,214	,291	
	p	,258	,000	,000	,004	,356	,016	,189	,019	,005	,000	
	N	171	171	170	171	158	148	161	160	171	171	
Impuls	r_s	-,144	,234	,440	,300	-,024	,272	-,203	-,234	-,204	,227	,716
	p	,061	,002	,000	,000	,762	,001	,010	,003	,007	,003	,000
	N	171	171	170	171	158	148	161	160	171	171	171
neprihvatanje	r_s	-,102	,186	,404	,220	,193	,197	-,076	-,144	-,241	,304	,825
	p	,183	,015	,000	,004	,015	,016	,336	,069	,001	,000	,000
	N	171	171	170	171	158	148	161	160	171	171	171
Strategije	r_s	-,169	,381	,337	,305	-,051	,136	-,189	-,236	-,253	,348	,710
	p	,027	,000	,000	,000	,528	,102	,017	,003	,001	,000	,000
	N	170	170	169	170	157	147	160	159	170	170	170
DERStot	r_s	-,081	,263	,381	,129	,062	,177	-,078	-,164	-,039	,488	,883
	p	,295	,001	,000	,092	,438	,031	,323	,038	,617	,000	,000
	N	171	171	170	171	158	148	161	160	171	171	171
podrška	r_s	,124	-,076	-,115	-,075	,019	-,272	,182	,211	,049	-,031	-,084

	p	,106	,323	,135	,331	,811	,001	,021	,007	,526	,688	,274
	N	171	171	170	171	158	148	161	160	171	171	171
zajednic a	r_s	,036	,067	-,020	-,030	,147	,062	,150	,314	,016	,016	-,137
	p	,641	,386	,800	,701	,065	,454	,057	,000	,835	,836	,074
	N	171	171	170	171	158	148	161	160	171	171	171
povjeren je	r_s	,008	-,006	-,158	-,098	,068	-,162	,171	,231	,092	-,078	-,136
	p	,917	,943	,040	,201	,397	,049	,030	,003	,230	,313	,076
	N	171	171	170	171	158	148	161	160	171	171	171
poštova nje	r_s	,202	-,004	-,034	-,003	,052	-,127	,324	,417	,051	-,097	-,257
	p	,008	,963	,656	,967	,516	,124	,000	,000	,508	,207	,001
	N	171	171	170	171	158	148	161	160	171	171	171
Usamlje nost	r_s	-,124	,089	,161	,191	-,006	,359	-,356	-,358	-,080	-,039	,242
	p	,105	,248	,036	,012	,945	,000	,000	,000	,298	,613	,001
	N	171	171	170	171	158	148	161	160	171	171	171
Pripadan je	r_s	,083	-,161	-,166	-,197	,310	-,085	,319	,360	,126	-,007	-,293
	p	,283	,036	,031	,010	,000	,302	,000	,000	,102	,929	,000
	N	169	169	168	169	157	148	160	159	169	169	169
Veze /odnosi	r_s	,064	,009	-,040	-,004	,207	-,001	,182	,316	,057	-,041	-,187
	p	,405	,909	,604	,958	,009	,995	,021	,000	,462	,594	,014
	N	171	171	170	171	158	148	161	160	171	171	171
Opće zadovolj stvo vezama	r_s	,090	-,042	-,062	,058	,072	-,169	,556	,494	-,036	,053	-,177
	p	,261	,600	,439	,465	,381	,047	,000	,000	,648	,503	,026
	N	159	159	158	159	149	139	159	159	159	159	159

Tablica 4a Povezanost varijabli s prikazom aritmetičkih sredina rezultata na varijablama

			Non-acceptan	Strate	DERS	Suppo	Comm	Trust	Respect			Relati	General
		Impuls	ce	gies	tot	rt	uni-ty			Lonely	Belong.	ons	relation
													satisfy
Emoc.to plina	r_s	-,144	-,102	-,169	-,081	,124	,036	,008	,202	-,124	,083	,064	,090
	p	,061	,183	,027	,295	,106	,641	,917	,008	,105	,283	,405	,261
	N	171	171	170	171	171	171	171	171	171	169	171	159
Neg.kom unik.	r_s	,234	,186	,381	,263	-,076	,067	-,006	-,004	,089	-,161	,009	-,042
	p	,002	,015	,000	,001	,323	,386	,943	,963	,248	,036	,909	,600
	N	171	171	170	171	171	171	171	171	171	169	171	159
Opći stres	r_s	,440	,404	,337	,381	-,115	-,020	-,158	-,034	,161	-,166	-,040	-,062
	p	,000	,000	,000	,000	,135	,800	,040	,656	,036	,031	,604	,439
	N	170	170	169	170	170	170	170	170	170	168	170	158
Rodit. stres	r_s	,300	,220	,305	,129	-,075	-,030	-,098	-,003	,191	-,197	-,004	,058
	p	,000	,004	,000	,092	,331	,701	,201	,967	,012	,010	,958	,465
	N	171	171	170	171	171	171	171	171	171	169	171	159
Pozit. utj. vjere	r_s	-,024	,193	-,051	,062	,019	,147	,068	,052	-,006	,310	,207	,072
	p	,762	,015	,528	,438	,811	,065	,397	,516	,945	,000	,009	,381
	N	158	158	157	158	158	158	158	158	158	157	158	149
Negat. utj. vjere	r_s	,272	,197	,136	,177	-,272	,062	-,162	-,127	,359	-,085	-,001	-,169
	p	,001	,016	,102	,031	,001	,454	,049	,124	,000	,302	,995	,047
	N	148	148	147	148	148	148	148	148	148	148	148	139
Podrška partnera	r_s	-,203	-,076	-,189	-,078	,182	,150	,171	,324	-,356	,319	,182	,556
	p	,010	,336	,017	,323	,021	,057	,030	,000	,000	,000	,021	,000
	N	161	161	160	161	161	161	161	161	161	160	161	159
Podrška partneru	r_s	-,234	-,144	-,236	-,164	,211	,314	,231	,417	-,358	,360	,316	,494
	p	,003	,069	,003	,038	,007	,000	,003	,000	,000	,000	,000	,000
	N	160	160	159	160	160	160	160	160	160	159	160	159

svjesnost	r_s	-,204	-,241	-,253	-,039	,049	,016	,092	,051	-,080	,126	,057	-,036
	p	,007	,001	,001	,617	,526	,835	,230	,508	,298	,102	,462	,648
	N	171	171	170	171	171	171	171	171	171	169	171	159
jasnoća	r_s	,227	,304	,348	,488	-,031	,016	-,078	-,097	-,039	-,007	-,041	,053
	p	,003	,000	,000	,000	,688	,836	,313	,207	,613	,929	,594	,503
	N	171	171	170	171	171	171	171	171	171	169	171	159
ciljevi	r_s	,716	,825	,710	,883	-,084	-,137	-,136	-,257	,242	-,293	-,187	-,177
	p	,000	,000	,000	,000	,274	,074	,076	,001	,001	,000	,014	,026
	N	171	171	170	171	171	171	171	171	171	169	171	159
Impuls	r_s		,647	,629	,783	-,084	-,116	-,164	-,251	,289	-,392	-,205	-,185
	p		,000	,000	,000	,274	,131	,032	,001	,000	,000	,007	,020
	N		171	170	171	171	171	171	171	171	169	171	159
neprihvatanje	r_s	,647		,576	,841	-,146	-,081	-,125	-,237	,238	-,225	-,143	-,104
	p	,000		,000	,000	,057	,290	,104	,002	,002	,003	,062	,190
	N	171		170	171	171	171	171	171	171	169	171	159
Strategije	r_s	,629	,576		,778	-,105	-,152	-,146	-,295	,209	-,326	-,218	-,161
	p	,000	,000		,000	,171	,048	,057	,000	,006	,000	,004	,043
	N	170	170		170	170	170	170	170	170	168	170	158
DERStot	r_s	,783	,841	,778		-,103	-,113	-,103	-,260	,206	-,279	-,187	-,146
	p	,000	,000	,000		,179	,141	,180	,001	,007	,000	,014	,067
	N	171	171	170		171	171	171	171	171	169	171	159
podrška	r_s	-,084	-,146	-,105	-,103		,264	,188	,385	-,299	,182	,483	,119
	p	,274	,057	,171	,179		,000	,014	,000	,000	,018	,000	,135
	N	171	171	170	171		171	171	171	171	169	171	159
zajednica	r_s	-,116	-,081	-,152	-,113	,264		,535	,366	-,203	,425	,750	,272
	p	,131	,290	,048	,141	,000		,000	,000	,008	,000	,000	,001
	N	171	171	170	171	171		171	171	171	169	171	159

povjerenje	r_s	-,164	-,125	-,146	-,103	,188	,535		,475	-,275	,421	,497	,306
	p	,032	,104	,057	,180	,014	,000		,000	,000	,000	,000	,000
	N	171	171	170	171	171	171		171	171	169	171	159
poštovanje	r_s	-,251	-,237	-,295	-,260	,385	,366	,475		-,348	,364	,566	,276
	p	,001	,002	,000	,001	,000	,000	,000		,000	,000	,000	,000
	N	171	171	170	171	171	171	171		171	169	171	159
Usamljenost	r_s	,289	,238	,209	,206	-,299	-,203	-,275	-,348		-,354	-,003	-,394
	p	,000	,002	,006	,007	,000	,008	,000	,000		,000	,965	,000
	N	171	171	170	171	171	171	171	171		169	171	159
Pripadanje	r_s	-,392	-,225	-,326	-,279	,182	,425	,421	,364	-,354		,654	,349
	p	,000	,003	,000	,000	,018	,000	,000	,000		,000	,000	,000
	N	169	169	168	169	169	169	169	169	169		169	158
Veze/odnosi	r_s	-,205	-,143	-,218	-,187	,483	,750	,497	,566	-,003	,654		,225
	p	,007	,062	,004	,014	,000	,000	,000	,000	,965	,000		,004
	N	171	171	170	171	171	171	171	171	171	169		159
Opće zadovoljstvo vezama	r_s	-,185	-,104	-,161	-,146	,119	,272	,306	,276	-,394	,349	,225	
	p	,020	,190	,043	,067	,135	,001	,000	,000	,000	,000	,004	
	N	159	159	158	159	159	159	159	159	159	158	159	

Varijable Impulsi, koja predstavlja nedostatak sposobnosti upravljanja vlastitim impulsima tijekom negativnih emocija, pozitivno je korelirana s varijabljom Ciljevi, što predstavlja nedostatak sposobnosti uključivanja u aktivnosti usmjerenе na ciljeve tijekom negativnih emocija ($r_s = 0.716$; $p = 0.000$); Neprihvaćanje, što predstavlja nedostatak prihvaćanja vlastitih osjećaja ($r_s = 0.647$; $p = 0.000$); Strategije, koje predstavljaju nedostatak sposobnosti učinkovite strategije reguliranja emocija ($r_s = 0.629$; $p = 0.000$). Varijabla Jasnoća, koja predstavlja nedostatak jasnoće o prirodi nečije emocije ($r_s = 0.227$; $p = 0.003$) i na Ukupnoj skali emocionalne regulacije (DERstot), kako se očekivalo, budući da je izračunata iz Svjesnosti, Jasnoće, Cilja, Impulsa, Neprihvaćanje strategija ($r_s = 0.783$; $p = 0.000$). Nadalje, pozitivna korelacija utvrđena je između Općeg

stresa ($r_s = 0.440$; $p = 0.002$); Roditeljskog stresa ($r_s = 0.300$; $p = 0.000$); Usamljenosti ($r_s = 0.289$; $p = 0.000$); Negativni utjecaj religijskog suočavanja sa stresom ($r_s = 0.272$; $p = 0.001$) i Negativna komunikacija ($r_s = 0.234$; $p = 0.002$). Negativna korelacija pronađena je u odnosu na varijabli Pripadanje ($r_s = -0.392$; $p = 0.000$); Poštovanje ($r_s = -0.251$; $p = 0.001$); Podrška partneru ($r_s = -0.234$; $p = 0.003$); Veza ($r_s = -0.205$; $p = 0.007$); Svijsnost, koja predstavlja nedostatak svijesti o nečijim emocijama ($r_s = -0.204$; $p = 0.007$); Podrška partnera ($r_s = -0.203$; $p = 0.010$); Opće zadovoljstvo vezom ($r_s = -0.185$; $p = 0.020$) i Povjerenje ($r_s = -0.164$; $p = 0.032$).

Varijabla Strategije pozitivno korelira s DERStot ($r_s = 0.778$; $p = 0.000$); Ciljevi ($r_s = 0.710$; $p = 0.000$); Impuls ($r_s = 0.629$; $p = 0.000$); Neprihvaćanje ($r_s = 0.576$; $p = 0.000$); Negativna komunikacija ($r_s = 0.381$, $p = 0.000$); Jasnoća ($r_s = 0.348$, $p = 0.000$); Opći stres ($r_s = 0.337$; $p = 0.000$); Roditeljski stres ($r_s = 0.305$; $p = 0.000$); Usamljenost ($r_s = 0.209$; $p = 0.006$). Također negativno korelira s varijablama Pripadnost ($r_s = -0.326$; $p = 0.000$); Poštovanje ($r_s = -0.295$; $p = 0.000$); Svijest ($r_s = -0.253$; $p = 0.001$); Podrška partneru ($r_s = -0.236$; $p = 0.003$); Veza ($r_s = -0.218$; $p = 0.004$); Podrška partnera ($r_s = -0.189$; $p = 0.017$); Emocionalna toplina ($r_s = -0.169$; $p = 0.027$); Opće zadovoljstvo vezom ($r_s = -0.161$; $p = 0.043$) i Zajednica ($r_s = -0.152$; $p = 0.048$).

Varijabla Pripadanje također korelira s 18 drugih varijabli. Ona pozitivno korelira sa varijabljom Veza ($r_s = 0.654$; $p = 0.000$); Zajednica ($r_s = 0.425$; $p = 0.000$); Povjerenje ($r_s = 0.421$; $p = 0.000$); Poštovanje ($r_s = 0.364$; $p = 0.000$); Podrška partneru ($r_s = 0.360$; $p = 0.000$); Opće zadovoljstvo odnosima ($r_s = 0.349$; $p = 0.000$); Podrška partnera ($r_s = 0.319$; $p = 0.000$); Pozitivni utjecaj vjere ($r_s = 0.310$; $p = 0.000$) i Podrška ($r_s = 0.182$; $p = 0.018$). Također negativno korelira s varijabljom Impulsi ($r_s = -0.392$; $p = 0.000$); Usamljenost ($r_s = -0.354$; $p = 0.000$); Strategije ($r_s = -0.326$; $p = 0.000$); Ciljevi ($r_s = -0.293$; $p = 0.000$); DERStot ($r_s = -0.279$; $p = 0.000$); Neprihvaćanje ($r_s = -0.225$; $p = 0.003$); Roditeljski stres ($r_s = -0.197$; $p = 0.010$); Opći stres ($r_s = -0.166$; $p = 0.030$); Negativna komunikacija ($r_s = -0.161$; $p = 0.036$).

Iz prikazanih rezultata možemo pretpostaviti da osobe koje imaju više problema u upravljanju njihovim impulsima tijekom negativnih emocija imaju više problema u uključivanju u aktivnosti usmjereni cilju tijekom negativnih emocija, pristupu učinkovite strategije reguliranju emocija i prihvaćanju emocija te imaju manje jasne ideje o prirodi njihovih emocija. Također osjećaju više općeg i roditeljskog stresa i

doživljavaju negativniju komunikaciju. Mogu se osjećati kao da ih Bog kažnjava i osjećati se usamljenima. Također misle da primaju i daju manje podrške u odnosima i osjećaju manje povjerenja.

Slično tome, osobe koje doživljavaju više problema u pronalaženju strategija za učinkovitu regulaciju emocija imaju više problema u upravljanju njihovim impulsima tijekom negativnih emocija i imaju više poteškoća u uključivanju u ciljano vođene aktivnosti tijekom negativnih emocija. Također, imaju problema pri prihvaćanju vlastitih osjećaja i manje jasne ideje o prirodi svojih osjećaja te osjećaju veću razinu općeg i roditeljskog stresa. Osobe s većim poteškoćama u pronalaženju strategija reguliranja emocija također postaju češće usamljeni, a navode i da imaju manje podrške partnera i da su nezadovoljni odnosima.

S druge strane, osoba koja ima osjećaj pripadnosti doživljava manje problema u regulaciji i prihvaćanju emocija, a osjeća manje stresa i negativne komunikacije. Isto tako te osobe imaju više povjerenja i bolje odnose s osobama i zajednicom, te osjećaju da primaju bolju podršku od partnera. Te osobe se osjećaju zaštićene od Boga.

Kao što se očekivalo, emocionalno topliji roditelji pokazuju manje Negativne komunikacije ($r_s = -0,228$; $p = 0,003$), no negativna komunikacija je povezana s više varijabli (11), nego Emocionalna toplina (9). Negativna komunikacija je u korelaciji s općim ($r_s = 0,310$; $p = 0,000$) i Roditeljskim stresom ($r_s = 0,377$; $p = 0,000$), pri čemu osobe s manje stresa imaju manje negativne komunikacije s djetetom (kritiziranje dijeteta) ili obratno. Također, roditelji koji koriste manje negativne komunikacije prema djeci procjenjuju da dobivaju veću podršku od partnera ($r_s = -0,234$; $p = 0,003$), ali nema značajne korelacije između negativne komunikacije i pružanja podrške partnera. Negativna komunikacija u odnosu na dijete također je povezana s varijablom Svjesnost ($r_s = -0,197$; $p = 0,010$); Ciljevi ($r_s = 0,326$; $p = 0,000$); Impulsi ($r_s = 0,2340$; $p = 0,002$); Neprihvaćanje ($r_s = 0,186$; $p = 0,015$); Strategije ($r_s = 0,381$; $p = 0,000$) i naravno DERStot ($r_s = 0,263$; $p = 0,001$), gdje roditelji koji rjeđe kritiziraju dijete imaju više svijesti i kontrole svojih osjećaja. Osim toga, roditelji koji imaju manje negativne komunikacije s djetetom imaju bolji osjećaj pripadnosti ($r_s = -0,161$; $p = 0,036$).

Pored Emocionalne topline, Utjecaja vjere (pozitivnog i negativnog), također korelira s samo nekoliko varijabli. One su međusobno povezane ($r_s = 0,407$; $p = 0,000$), a roditelji koji imaju pozitivniji utjecaj vjere u isto vrijeme imaju više negativnog utjecaja

vjerereligijskog, što znači da roditelji koji traže snagu u religiji također preispituju Božju ljubav prema sebi. I utjecaj vjere, pozitivni i negativni, koreliraju s Neprihvaćanjem ($r_s = 0.193; p = 0.015; rs = 0.197; p = 0.016$), gdje osobe koje manje brinu za Božju kaznu i traže manje za Božju ljubav i brigu, bolje prihvaćaju svoje emocije.

Naši rezultati pokazuju da roditelji koji procjenjuju da dobiju veliku podršku od partnera (Supportive Dyadic Coping od strane partnera) također daju puno podrške (Supportive Dyadic Coping partneru) ($r_s = 0.746; p = 0.000$). Osim toga, oni partneri koji primaju i pružaju više podrške, pokazuju djetetu više Emocionalne topline ($r_s = 0.254; p = 0.001; r_s = 0.307; p = 0.000$); imaju više svijesti o svojim osjećajima ($r_s = 0.206; p = 0.009; r_s = -0.203; p = 0.010; r_s = -0.234; p = 0.003$) te su u mogućnosti koristiti strategije za reguaciju emocija (Strategije) ($r_s = -0.189; p = 0.017; rs = -0.236; p = 0.003$). Osim toga, roditelji koji imaju bolju podršku partnera, procjenu da imaju veću podršku općenito ($r_s = 0.182; p = 0.021, r_s = 0.211; p = 0.007$), bolju podršku od zajednice ($r_s = 0.150; p = 0.057, r_s = 0.314; p = 0.000, r_s = 0.417; p = 0.000$), bolji osjećaj pripadanja ($r_s = 0.319; p = 0.000$), Povjerenje ($r_s = 0.171; p = 0.030, r_s = 0.231; p = 0.003$) osjećaju da ih više poštuju ($r_s = 0.182; p = 0.021; r_s = 0.316; p = 0.000$) i opće zadovoljstvo odnosima ($r_s = 0.556; p = 0.000; r_s = 0.494; p = 0.000$). Također se osjećaju manje usamljeno ($r_s = -0.356; p = 0.000; r_s = -0.358; p = 0.000$).

Varijable koje stvaraju opću razinu emocionalne regulacije (DERStot) (Svjesnost, Jasnoća, Ciljevi, Impulsi, Neprihvaćanje i Strategije) međusobno su povezane (Tablica 4 i 4a), pri čemu bolji rezultati na jednoj varijabli koreliraju s boljim rezultatom na drugim varijablama, što znači da ako osoba ima bolju svijest o svojim osjećajima, može bolje razumjeti i regulirati svoje osjećaje.

Nadalje, varijable koje stvaraju varijable Relacije (Podrška, Zajednica, Poštovanje, Usamljenost i Prihvaćanje) međusobno su povezane kao i s općim zadovoljstvom odnosima (Tablica 4 i 4a). Prema rezultatima našeg istraživanja roditelji koji imaju više podrške, imaju bolji odnos s zajednicom, dobivaju više poštovanja, osjećaju se da bolje pripadaju i manje su usamljeni od roditelja s manje podrške.

3.4. Razlike u emocionalnoj regulaciji u odnosu na završen stupanj obrazovanja

Stupanj obrazovanja roditelja značajno je povezan s ukupnom skalom Emocionalne regulacije (DERStot) i svim drugim varijablama, osim varijable Neprihvaćanje (Tablica 5).

Tablica 5 Povezanost stupnja obrazovanja roditelja i varijabli emocionalne dobrobiti.

Naziv varijable		Stupanj obrazovanja
Svjesnost	r _s	-.222
	p	.004
	N	170
Jasnoža	r _s	.196
	p	.010
	N	170
Ciljevi	r _s	.218
	p	.004
	N	170
Impuls	r _s	.180
	p	.019
	N	170
Neprihvaćanje	r _s	.123
	p	.109
	N	170
Strategije	r _s	.199
	p	.009
	N	169
Ukupna skala teškoća emocionalne regulacije	r _s	.201
	p	.009
	N	170
Podrška	r _s	.161
	p	.036
	N	170
Zajednica	r _s	-.057
	p	.459
	N	169
Povjerenje	r _s	.113
	p	.142
	N	170
Poštovanje	r _s	.118
	p	.126
	N	170
Usamljenost	r _s	-.111
	p	.148
	N	170
Pripadanje	r _s	.027

	p	.730
	N	168
Veze/odnosi	r _s	.082
	p	.288
	N	170
Opće zadovoljstvo vezom /odnosima	r _s	.133
	p	.095
	N	158

rs- Spearmanov koeficijent korelacijske; p - značajnost; N - broj ispitanika

Zbog ovih povezanosti smo analizirali razliku između skupina u odnosu na stupanj obrazovanja koristeći ANOVA i Bonferoni Post Hoc test. Rezultati su pokazali (Tablica 6) razliku između grupa na varijalama Svjesnost ($F=3,893$; $P=0,022$); Jasnoća ($F=5,784$; $p=0,004$); Ciljevi ($F=3,427$; $p=0,035$); Strategije ($F=3,612$; $p=0,029$); Usamljenost ($F=5,221$; $p=0,006$).

Tablica 6 Razlike između grupa s različitim stupnjem obrazovanja

		Suma kvadrata	df	Mean Square	F	p
Svjestnost	Između grupa	4,673	2	2,336	3,893	,022
	Unutar grupe	100,222	167	,600		
	Ukupno	104,895	169			
Jasnoća	Između grupa	3,632	2	1,816	5,784	,004
	Unutar grupe	52,427	167	,314		
	Ukupno	56,058	169			
Ciljevi	Između grupa	3,826	2	1,913	3,427	,035
	Unutar grupe	93,208	167	,558		
	Ukupno	97,033	169			
Impuls	Između grupa	2,295	2	1,148	2,153	,119
	Unutar grupe	89,016	167	,533		
	Ukupno	91,311	169			

Neprihvatanje	Između grupe	2,906	2	1,453	2,000	,139
	Unutar grupe	121,330	167	,727		
	Ukupno	124,236	169			
Strategije	Između grupe	4,416	2	2,208	3,612	,029
	Unutar grupe	101,492	166	,611		
	Ukupno	105,909	168			
DERStot	Između grupe	1,378	2	,689	2,938	,056
	Unutar grupe	39,154	167	,234		
	Ukupno	40,531	169			
Podrška	Između grupe	1,412	2	,706	1,839	,162
	Unutar grupe	64,105	167	,384		
	Ukupno	65,517	169			
Zajednica	Između grupe	1,076	2	,538	,750	,474
	Unutar grupe	119,814	167	,717		
	Ukupno	120,890	169			
Povjerenje	Između grupe	1,592	2	,796	1,370	,257
	Unutar grupe	97,075	167	,581		
	Ukupno	98,667	169			
Poštovanje	Između grupe	1,410	2	,705	2,310	,102
	Unutar grupe	50,969	167	,305		
	Ukupno	52,379	169			
Usamljenost	Između grupe	7,755	2	3,878	5,221	,006
	Unutar grupe	124,039	167	,743		
	Ukupno	131,794	169			
Pripadanje	Između grupe	,239	2	,120	,164	,849

	Unutar grupe	120,491	165	,730		
	Ukupno	120,730	167			
Veze / odnosi	Između grupa	,601	2	,300	2,220	,112
	Unutar grupe	22,592	167	,135		
	Ukupno	23,193	169			
Opće zadovoljstvo vezama / odnosima	Između grupa	,376	2	,188	,616	,542
	Unutar grupe	47,255	155	,305		
	Ukupno	47,631	157			

Post Hoc analiza nije pokazala značajnu razliku u usporedbama među grupama na varijablama Svijesnost i Strategije. Usporedba je pokazala da skupine roditelja sa srednjom školom (M.Diff. = - 0,482; p = 0,033) i sveučilišni stupanj (M.Diff = - 0,622, p = 0,003) značajno se razlikuju od roditelja sa završenom osnovnom školom. Zanimljivo je da roditelji sa srednjom školom i sveučilišnom diplomom imaju manje jasan uvid o prirodi svojih osjećaja. Na varijabli Ciljevi, pronađena je značajna razlika između roditelja sa sveučilišnom i osnovnom školom (M.Diff = - 0,639, p = 0,035). Zanimljivo je da roditelji sa sveučilišnom diplomom imaju više problema pri uključivanju u aktivnosti usmjerenih na cilj tijekom osjećanja negativnih emocija. Na varijabli Usamljenost opet se roditelji sa srednjom školom i sveučilišnom diplomom međusobno ne razlikuju, ali se značajno razlikuju i od roditelja s osnovnim obrazovanjem (M.Diff = 0,840; p = 0,012 / M.Diff = 0,935; p = 0,004). Prema rezultatima, roditelji s visokim stupnjem obrazovanja osjećaju se manje usamljeni od roditelja s osnovnim obrazovanjem.

3.5. Povezanost stresa sa drugim varijablama

Rezultati našeg istraživanja pokazuju da majke i očevi imaju različitu razinu roditeljskog stresa ($t = -5,003$; $df = 112,931$; $p = 0.000$). Majke osjećaju značajno više stresa od očeva ($r_s = 0.341$; $p = 0.000$). Ipak, osjećaju sličnu razinu općeg stresa kao očevi.

Opći stres ne korelira značajno s bilo kojom drugom demografskom varijablom. S druge strane, Varijabla Roditeljski stres povezana je s njih šest. Ona korelira s

roditeljskim obrazovanjem ($r_s = 0,328$; $p = 0,000$), gdje roditelji s visokom razinom obrazovanja osjećaju i visoku razinu stresa. Roditeljski stres također korelira s bračnim statusom ($r_s = -0,184$; $p = 0,016$). Roditelji koji žive u izvanbračnoj vezi imaju malo višu razinu roditeljskog stresa ($M = 2,76$) dok samohrani roditelji imaju najnižu razinu roditeljskog stresa ($M = 2,23$).

Roditeljski stres također je u korelaciji s dohotkom ($r_s = 0,220$; $p = 0,006$). Zanimljivo je da najniži stupanj roditeljskog stresa doživljava roditelji s najnižim dohotkom ($M = 1,2$). Ipak, samo je 4 roditelja imalo tako nisku zaradu. Najviša razina roditeljskog stresa pronađena je u roditelja sa prosječnim prihodima ($M = 2,64$). Kao što se moglo očekivati, Roditeljski stres povezan je s brojem djece ($r_s = -0,185$; $p = 0,006$), no zanimljivo je da najveću razinu roditeljskog stresa osjećaju roditelji koji imaju samo jedno djete ($M = 2,46$). Roditeljski stres se smanjuje s povećanjem broja djece sve dok ($M = 2,0$) broja od četiri i više djece u obitelji.

Roditeljski stres značajno korelira s 10 drugih varijabli koje opisuju dobrobit roditelja, emocionalnu regulaciju, itd. Roditelji koji osjećaju manje roditeljskog stresa imaju bolje rezultate na Emocionalnoj toplini ($r_s = -0,118$; $p = 0,014$) i koriste manje negativne komunikacije s djecom ($r_s = 0,377$; $p = 0,000$). Oni također osjećaju da dobivaju više podrške od partnera (Supporting Dyadic Coping by Partner) ($r_s = -0,336$; $p = 0,000$) i osjećaju da pripadaju zajednici ($r_s = -0,197$; $p = 0,010$). Oni roditelji s manje roditeljskog stresa više su svjesni svojih osjećaja (Svijesnost) ($r_s = -0,586$; $p = 0,000$), oni su sposobni sudjelovati u ciljanim aktivnostima (Ciljevi) ($r_s = 0,218$; $p = 0,004$) i razviti strategije za regulaciju emocija (Strategije) ($r_s = 0,305$; $p = 0,000$). Ti roditelji su u stanju prihvatići svoje emocije (Neprihvaćanje) ($r_s = 0,220$; $p = 0,004$) i sposobni su upravljati impulsima tijekom negativnih emocija (Impulsi) ($r_s = 0,300$; $p = 0,000$).

Roditelji koji osjećaju manje roditeljskog stresa, osjećaju i manje općeg stresa u životu ($r_s = 0,488$; $p = 0,000$). Štoviše, prema našim rezultatima opći stres u životu korelira s više varijabli emocionalne dobrobiti i roditeljskog odnosa s djecom nego roditeljski stres. Opći stres značajno korelira s negativnom komunikacijom ($r_s = 0,310$; $p = 0,000$); pozitivnim utjecajem religije ($r_s = -0,171$; $p = 0,032$) gdje osobe koje osjećaju manje stresa na poslu, u društvenim kontaktima, slobodnom vremenu, financijama itd. traže manje Božje ljubavi, njege i pomoći. Ti roditelji imaju bolje rezultate na ukupnoj skali emocionalne regulacije (DERStot) ($r_s = 0,381$; $p = 0,000$) i na svim varijablama

skale emocionalne regulacije: Svjesnost ($r_s = -0,299$; $p = 0,000$); Jasnoća ($r_s = 0,181$; $p = 0,018$); Ciljevi ($r_s = 0,402$; $p = 0,000$); Impuls ($r_s = 0,440$; $p = 0,000$); Neprihvaćanje ($r_s = 0,404$; $p = 0,000$); Strategije ($r_s = 0,337$; $p = 0,000$).

4. DISKUSIJA

Prema rezultatima našeg istraživanja roditelji iz Zagreba procjenjuju da imaju dobru podršku zajednice i ljudi oko sebe. Imaju vrlo dobre rezultate na Skali emocionalne regulacije. Ipak, osjećaju dosta roditeljskog stresa, mnogo više od općeg stresa uzrokovanog svakodnevnim problemima.

Britner i sur. (2003) su izvijestili da su kod majki djece s cerebralnom paralizom našli više roditeljskog stresa nego kod roditelja djece tipičnog razvoja, kao i Rao i Beidel (2009) u roditelja djece s autizmom. Iako nismo imali kontrolnu skupinu roditelja djece s tipičnim razvojem, svejedno možemo zaključiti da je razina stresa koja je pronađena u roditelja u ovom istraživanju vrlo visoka. Povezana je sa stupnjem roditeljskog obrazovanja, prihodima, brojem djece i bračnim statusom. Prema našim rezultatima, roditelji s višim društveno-ekonomskim statusom i višom razinom obrazovanja i manje od 3 djece imaju više stresa od roditelja nižeg socio-ekonomskog statusa, nižeg stupnja obrazovanja i više od 3 djece. Ovo je zanimljivo, osobito što su su autori zaključili da zapošljavanje i stoga povećanje dohotka roditelja imaju pozitivan utjecaj na roditeljski stres (GYamfi et al., 2001; Riberio et al., 2014).

Nomaguchi i Johnson (2016) utvrdili su da je za očeve visok stupanj stresa doista povezan s nezaposlenošću, ali i nefleksibilnošću na radnom mjestu, a za majke je povezan s nezaposlenošću, ali i s opsegom brige o djeci. Nomaguchi i Brown (2012) također su otkrili da manje obrazovane majke od svoje djece dobivaju više životnog značaja. Roditelji iz naše studije koji imaju visokoškolski stupanj obrazovanja i bolji prihod su roditelji koji rade i, premda ne priznaju visoku razinu stresa s posla, možda imaju osjećaj da ne provode dovoljno vremena sa svojom djecom. S druge strane, roditelji s nižim društveno-ekonomskim statusom i više od četvero djece dobivaju socijalne beneficije i imaju sposobnost korištenja usluge statusa njegovatelja ili odgojitelja svom djetu. Stoga provode više vremena sa svojom djecom.

Ipak, bez obzira na prihod i obrazovanje, većina roditelja iz našeg istraživanja navodi da su emocionalno topli prema svojoj djeci. Mnogo hvale i pokazuju ljubav svojoj

djeci. Oni također imaju dobre strategije suočavanja sa stresom, kao i podršku obitelji i partnera. Misle da vrlo rijetko imaju negativnu komunikaciju s djetetom. Možda su njihove komunikacijske sposobnosti općenito dobre, pa stoga daju i dobivaju veliku podršku.

Iako roditelji procjenjuju da dobivaju veliku podršku od svojeg partnera, očevi procjenjuju da njihovo dorsko suočavanje bude bolje od majke. Očevi misle da daju, ali također primaju više podrške od svojih supružnika nego majki. Prethodna istraživanja također su otkrila različite procese suočavanja i potporu u odnosu na spol, ali rodne uloge uvelike utječu kulturne norme (Giuliano i Nunn, 2013; Bodenmann, 2005; Xu et al., 2016).

Iako naši rezultati pokazuju prilično veliko zadovoljstvo roditelja djece s teškoćama u razvoju, moramo biti vrlo oprezni s tumačenjem, budući da smo imali ograničen uzorak. Gotovo svi roditelji bili su iz Zagreba, glavnog grada Hrvatske, gdje su im dostupni različiti programi obrazovanja i rehabilitacije za djecu i njih same. Većina ih je uključena u programe intervencije već u ranom djetinjstvu i vrlo su rano u životu djeteta dobili podršku u svojim domovima. Stoga bismo trebali analizirati i naše rezultate u vezi s pruženom podrškom djeci i obiteljima, u odnosu na programe u kojima dijete sudjeluje i također u odnosu na razinu podrške koju dijete treba. U istraživanje bi trebalo uključiti i više roditelja iz različitih dijelova Hrvatske kako bismo analizirali razlike u dobrobiti i podršci obitelji i u tim dijelovima Hrvatske.

5. ZAKLJUČAK

Prema našim rezultatima, roditelji iz našeg istraživanja su prilično zadovoljni svojim vezama / odnosima, svojom emocionalnom regulacijom i podrškom koju dobivaju. Ipak, osjećaju prilično visoku razinu roditeljskog stresa. Stoga je važno provesti daljnja istraživanja kako bi se otkrio uzrok toj velikoj razini stresa u svrhu planiranja što bolje podrške obiteljima.

6. REFERENCE

1. Benjak. T. Report about people with disabilities in Republic of Croatia. Croatian Institute for Public Health. 2017. Available at: https://www.hzjz.hr/wp-content/uploads/2016/04/Invalidi_2017.pdf

2. Bodenmann, G. (2005). "Dyadic coping and its significance for marital functioning," in Couples Coping with Stress: Emerging Perspectives on Dyadic Coping, eds T. A. Revenson, K. Kayser, and G. Bodenmann (Washington, DC: American Psychological Association), 33–49
3. European Agency for Special Needs and Inclusive Education. Croatia - Special needs education within the education system. visited on July 10th 2017 <https://www.european-agency.org/country-information/croatia/national-overview/special-needs-education-within-the-education-system>
4. Giuliano, P., and Nunn, N. (2013). The transmission of democracy: from the village to the nation-state. Am. Econ. Rev. 103, 86–92. doi: 10.1257/aer.103.3.86
5. Gyamfi P, Brooks-Gunn J, Jackson AP Associations between employment and financial and parental stress in low-income single black mothers. Women Health. 2001;32(1-2):119-35.
6. Igrić. Lj.. Fulgosi-Masnjak. R. & Wagner Jakab. A. Roditelji i djeca s teškoćama. Centar inkluzivne potpore IDEM. 2014 <https://bib.irb.hr/prikazirad?&rad=763032>
7. Leutar. Z. & Štambuk. A. Invaliditet u obitelji i izvori podrške. Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja. 43(1):2007 pp 47 – 61 <http://hrcak.srce.hr/22099>
8. Milić Babić. M. & Leutar Z. Iskustva s ronom intervencijom roditelja djece s teškoćama u razvoju. Ljetopis socijalnog rada. 20(3):2014 pp 453-480 <http://hrcak.srce.hr/118484>
9. Nomaguchi, K. M., & Brown, S. L. (2011). Parental Strains and Rewards among Mothers: The Role of Education. Journal of Marriage and the Family, 73(3), 621–636. <http://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2011.00835.x>
10. Nomaguchi, K., & Johnson, W. (2016). Parenting Stress among Low-Income and Working-Class Fathers: The Role of Employment. Journal of Family Issues, 37(11), 1535–1557. <http://doi.org/10.1177/0192513X14560642>
11. Pećnik et al. Kako roditelji i zajednice brinu o djeci najmlade dobi. Printera Grupa d.o.o. 2013. available at: http://www.unicef.hr/wp-content/uploads/2015/09/Kako_roditelji_i_zajednice_brinu_o_djeci_najmlade_dobi.pdf

12. Preece. D.. Symeou. L.. Stošić. J.. Troshanska. J.. Mavrou. K.. Theodorou. E. & Frey Škrinjar. J. Accessing parental perspectives to inform the development of parent training in autism in south-eastern Europe. European Journal of Special Needs Education. 32 (2):2017. pp 252-269.
13. Preece. D.. Stošić. J.. Frey Škrinjar. J.. Troshanska. J.. Symeou. L.. Mavrou. K.. Theodorou. E. & Trajkowski. V. (a) Education for Families of Children with ASD. 9th International Conference of the Faculty of Education and Rehabilitation Sciences University of Zagreb. 17-19 May 2017. Zagreb
14. Ribeiro, MFM., Sousa, ALL., Vandenberghe, L. & Porto, CC. (2014). Parental stress in mothers of children and adolescents with cerebral palsy. Revista Latino-Americana de Enfermagem, 22(3), 440-447. <https://dx.doi.org/10.1590/0104-1169.3409.2435>
15. Risdal D. Singer GHS. Marital adjustment in parents of children with disabilities: A historical review and meta-analysis. Research and Practice for Persons with Severe Disabilities. 2004;29(2):95–103.
16. Starc. B. Roditeljstvo u najboljem interesu djeteta i podrška roditeljima najmlađe djece s teškoćama u razvoju. Zagreb: Ured UNICEFa za Hrvatsku. 2014
17. UN Girls' Education Initiative. the UNAIDS Inter-Agency Task Team on Education. the Global Task Force on Child Labour and EFA. the EFA Flagship on the Right to Education for Persons with Disabilities. and the EFA FTI Secretariat (2010) Equity and Inclusion in Education. A guide to support education sector plan preparation. revision. and appraisal.
18. Žic Ralić. A. (2012): Inclusive education in Croatia. Zbornik na trudovi. međunaroden naučno-stručen sobir "Inkluzivno obrazovanje - sostojba i predizvici" / Petrov. Risto ; Čičevska Jovanova. Nataša ; Koravska. Aleksandra (ur.). Strumica. Makedonija : Sojuz na defektolozi na Republika Makedonija. Ministarstvo za obrazovanje i nauka. Filozofski fakultet - Institut za defektologija. 2012. Str. 50-61.
19. Wagner Jakab. A.. Dumančić. Z. & Sačer K. Izazovi starenja osoba s intelektualnim teškoćama Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja. 52(2):2016 pp 73-82 <http://hrcak.srce.hr/171431>

20. Wagner, A., Cvitković, D. & Hojanić, R. Ne značajke odnosa sestara i braće osoba s posebnim potrebama. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*. 42(1):2006. pp 77-86.
21. Xu, F., Hilpert, P., Randall, A. K., Li, Q., and Bodenmann, G. (2016). Validation of the dyadic coping inventory with chinese couples: factorial structure, measurement invariance, and construct validity. *Psychol. Assess.* doi: 10.1037/pas0000329. [Epub ahead of print].
22. Xu, F., Hilpert, P., Randall, A. K., Li, Q., and Bodenmann, G. (2016). Validation of the dyadic coping inventory with chinese couples: factorial structure, measurement invariance, and construct validity. *Psychol. Assess.* doi: 10.1037/pas0000329. [Epub ahead of print].